

Жебрак і горда панна

Райнер Марія Рільке

(З циклу "Оповідання про милого Бога")

Переклад Михайла Ореста

Випало так, що ми — пан учитель і я — стали свідками однієї невеликої події. У нас, коло узлісся, стоїть іноді старий жебрак. І сьогодні був він знову там, бідніший, нужденніший, ніж будь-коли, в наслідок спочутливої мімікрії майже невідрізнений від дошок ветхого паркана, до якого він прихилився. І до нього підбігла зовсім мала дівчинка, щоб дати йому дрібну монету. В цьому не було нічого подивугідного, разючим було лише те, як вона це вчинила. Вона зробила гарний і чемний реверанс, швидко — немов би ніхто не повинен був це бачити — вручила старому свій дар, знову зробила реверанс і побігла далі. Обидва ці реверанси були варті щонайменше імператора. Це роззлостило пана вчителя незвичайно. Він хотів був хутко податися до жебрака — мабуть, щоб відігнати старого від його паркана; бо, як відомо, пан учитель перебував в управі товариства опіки над бідними і був наставлений проти жебрання на вулиці. Я задержав його. "Люди дістають від нас підтримку і, можна навіть сказати, є забезпечені", — гарячився він. "І якщо вони після цього ще просять на вулиці, то це просто вияв гордині". "Достойний пане вчителю", — намагався я заспокоїти його, але він все ще поривав мене за собою до узлісся. "Достойний пане вчителю", — просив я, — "я маю розповісти вам одну бувальщину". "Так невідкладно?" — спитав він ущипливо. Я відповів поважно: "Так, саме зараз. Поки ви не забули того, що ми тільки но випадково споглядали". Учитель не довіряв мені, відколи він вислухав мою останню притчу. Я прочитав це на його обличчі і запевнив: "Не про милого Бога, на правду ні. Милий Бог у моїм оповіданні не з'являється. Це є дещо історичне". Цим я виграв. Треба тільки сказати слово "історія", і кожному вчителеві вже нашорошуються уші; бож історія є річ, безперечно, гідна уваги, нешкідлива і часто застосовна під поглядом педагогічним. Я побачив, що пан учитель знову протирають свої окуляри — знак, що сила його зору кинулася в уші, і я зумів використати цей сприятливий момент. Я почав:

"Це було у Фльоренції; Льоренцо де Медічі, молодий, ще не володар, саме склав свій вірш "Trionfo di Vasso ed Arianna", і вже всі сади лунали його рядками. За тих часів пісні були живими. З поетової піїти підносилися вони в голоси і безстрашно мчалися на них, мов на срібних човнах, у невідоме. Поет починав пісню, а всі, що її співали, завершували її. Як і в більшості тодішніх пісень, у "Trionfo" славлено життя — цю скрипку з ясними співучими струнами і з її темним тлом: шумом крові. Нерівномірні строфи підносяться у хмільну веселість; але там, де їй перехоплюється подих, долучається за кожним разом короткий, простий рефрен, що спускається з головокрутної височини і, понятий острахом перед безоднею, ніби закриває очі. Він звучить так:

*Як радує юність нас осяйна!
Але, неспинима, тікає вона;
Так пий же сьогодні келех до дна,
Бо завтрашня днина — непевна.*

Чи ж дивно, що людей, які співали цей вірш, опановувало гарячкове поривання згромадити всю святковість на цьому сьогодні, на єдиній скелі, що на ній оплачується будувати? Саме цим і можна пояснити собі стовплення постатей на картинах фльорентійських малярів, які намагалися поєднати на однім полотні всіх достойників, дам і друзів, бо малюється поволі, і хто може знати, чи ще будуть усі вони на час малювання наступної картини такі молоді, такі барвисті і такі однодушні. Дух цієї нетерпеливості найвиразніше було знати, зрозуміла річ, у молодиків. Найблискучіші з них сиділи після бенкету на терасі палацу Строцці і гомоніли про ігри, які незабаром мали відбутися перед церквою Санта Кроче. Трохи оподаль, у льоджії стояли Палля дельї Альбіцці і його друг — маляр Томасо. Вони щось обговорювали з зростаючим, здавалося, збудженням, і раптом Томасо скрикнув: "Цього ти не зробиш, іду в заклад, ти цього не зробиш!" Всі інші звернули на них увагу. "Що там у вас?" — запитав Гаetano Строцці і підійшов з кількома приятелями ближче. Томасо заявив: "Палля хоче під час свята впасти на коліна перед Беатріче Альтік'ері, тією гордою, і попросити в неї дозволу поцілувати запорошений край її одежі". Всі засміялись, а Ліонардо з дому Рікарді зауважив: "Палля повинен над цим подумати; він добре знає, що найвродливіші жінки мають для нього усмішку, якої звичайно у них ніколи не побачиш". А інший додав: "Беатріче така ще молода. Її губи ще занадто по-дитинному тверді, щоб усміхатися. Тому і видається вона такою гордою". "Ні", — заперечив Палля дельї Альбіцці з бурхливістю надзвичайною, — "вона горда, в цьому її молодість не винна. Вона горда, як камінь у руках Мікель-Анджеля, горда, як квітка на образі Мадонни, горда, як соняшний промінь, що пливе над діамантами..." Гаetano Строцці урвав його дещо строго: "А ти, Палля? Чи не гордий і ти також? Слухаю тебе, і мені здається, ніби ти хочеш стати серед жебраків, які перед вечірнею ждуть у дворі церкви пресвятої Аннунціяти, щоб Беатріче Альтік'ері, відвернувши обличчя, дала всім їм по сольдо". "І я зроблю це!" — покликнув Палля з блискучими очима, протиснувся через натовп до сходів і зник. Томасо хотів податися за ним. "Облиш", — зупинив його Строцці, — "йому треба тепер побути самому, тоді він найскоріше прийде до пам'яті". І молоді люди розійшлися по садах.

Також і того вечора коло двадцяти жебраків і жебрачок чекали у дворі храму пресвятої Аннунціяти на вечірню службу Божу. Беатріче, яка знала всіх їх на ім'я і часом заходила також у їх бідні доми коло Порто Сан Ніккольо, навідуючи дітей і хворих, мала звичай наділяти кожного і кожную дрібною срібною монетою. Сьогодні вона, здавалося, трохи спізнилась; дзвони покликали вже до молитви, і тільки ниті їх звучання ще звисали з веж над присмерками. Серед бідних виникло занепокоєння, — також і тому, що в сутінь церковної брами прокрався новий, невідомий жебрак. Вони в

своїй заздрості вже хотіли оборонити своє право — і саме тоді на подвір'ї з'явилася молода дівчина в чорнім, майже черничім убранні. Затримана своєю добрiстю, вона йшла від жебрака до жебрака, а одна з жінок її супроводу держала відкритим гаманець, з якого вона брала свої малі дари. Убогі впали на коліна, схлипували і намагалися на якусь секунду покласти свої зів'ялі пальці на трен простого одіння своєї благодійниці або цілували найдавший його край вогкими бурмотливими губами. Ряд дійшов кінця; не бракувало жодного з відомих Беатріче жебраків. І тоді помітила вона в сутінках брами ще одну, але незнайому постать у лахмітті. Вона збентежилась і відчула страх. Всіх своїх убогих вона знала ще з дитинства, і давати їм милостиню стало для неї чимось самозрозумілим — вчинком, приблизно подібним до опускання пальців у мармурові чаші з свяченою водою, які стоять коло дверей кожної церкви. Але їй ніколи не спадало на думку, що можуть бути також і чужі жебраки; як можна мати право наділяти також і їх, коли довір'я їх бідності не заслужене будь-яким знанням про неї? Чи не було б нечуваною бундючністю дати милостиню невідомому? І в боротьбі цих темних почувань дівчина пройшла повз нового жебрака, ніби не помітивши його, і бистрою ходою вступила в прохолодну високу церкву. Але під час служби вона не могла пригадати жодної молитви. Їй стало страшно, що після вечірні вона вже не знайде бідної людини і що вона нічого не зробила, щоби зменшити її нужду — і саме тоді, коли так близько була ніч і коли кожна бідність є безпорадніша і смутніша, ніж за дня. Вона зробила знак тій із своїх жінок, яка носила гаманець, і разом з нею подалася до виходу. Тим часом на подвір'ї стало порожньо; але невідомий ще стояв там, прихилившись до колони, і, здається, прислухався до співу, що плив із церкви — дивно далекий, ніби з небес. Його обличчя було майже цілком закрите, як це буває у прокажених, які оголюють свої брудні рани тільки тоді, коли люди стоять близько них і коли вони певні, що співчуття і відразу промовляють їм на користь рівною мірою. Беатріче вагалась. Вона сама тримала в руках малий гаманець і дотиком відчула, що в ньому є лише кілька дрібних монет. Але, бистро рішившись, вона приступила до жебрака і, не відриваючи похиленого, уникливого погляду від власних рук, промовила, дещо співливим голосом: "Не хочу образити вас, пане ... мені здається, що я добре впізнаю вас, я вам винна. Це ваш батько зробив у нашій домі пишне поруччя, з фігурного заліза, знаєте, яке прикрашає наші сходи. Згодом — у покої, де він іноді працював у нас, — знайшовся гаманець — я думаю, що він його загубив — напевно". Але безпомічна лжа уст зігнула її коліна, дівчина схилилася перед незнайомим. Вона всунула грезетовий гаманець в його прикриті плащем руки і пролепетала: "Простіть ..."

Ще відчула вона, що жебрак тремтів. По тому Беатріче втекла разом з наляканою супровідницею до церкви. З розчинених на коротку мить дверей прорвалися ликуючі голоси. — Оповідання кінець. Мессер Палля дельї Альбіцці залишився в лахмітті. Він роздав усе своє добро і подався, бідний і босий, у світи. Говорили, що пізніше він жив поблизу Субіяко".

"Часи, часи", — сказав пан учитель. — "І до чого все це; він був у дорозі до того, щоби стати розпусником, а після тієї події став бродягою, диваком. Сьогодні про нього не

знас жодна людина, напевно". — "Ні", — скромно заперечив я, — "в католицьких церквах, під час великих літаній його ім'я подеколи називається серед заступників і покровителів; бо він став святим".

Діти також вислухали цю історію і вони твердять — на злість панові вчителеві, — і що в ній також з'являється милий Бог. І я трохи дивуюся з цього; бож я приобіцяв панові вчителеві, що розповім йому історію без милого Бога. Але, звичайно: діти мають знати про це краще.